

УДК 378.147

Сокол І. В.*

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглянуто проблеми формування соціокультурної компетентності в майбутніх судноводіїв під час їхньої професійної підготовки на прикладі вивчення фахових дисциплін «Навігація і лоція» та «Морехідна астрономія». Зазначено, що професія моряка вимагає не лише високого рівня професійної підготовки, а також оволодіння комунікативними вміннями та соціокультурними знаннями для ефективної взаємодії в полікультурному екіпажі. Акцентовано, що соціокультурна компетентність є однією із важливіших компетентностей у підготовці майбутніх фахівців морської індустрії, оскільки під час перебування на судні їм щодня доводиться спілкуватися в полікультурному екіпажі щодо завдань, пов'язаних із професійною діяльністю, та проблем побутового характеру.

У статті розглянуто поняття соціокультурної компетентності в трактуванні різних авторів та значення соціокультурної компетентності для підготовки морських фахівців. Визначено, що соціокультурна компетентність забезпечує можливість орієнтуватися в соціокультурних особливостях автентичного мовного середовища, прогнозувати можливі соціокультурні перешкоди в умовах міжкультурного спілкування й способи їх усунення, адаптуватися до іншомовного середовища, слідуючи канонам ввічливості в середовищі іншої культури, проявляючи повагу до традицій, ритуалів і стилю життя представників іншого культурного співтовариства. Наголошено, що соціокультурна компетентність у процесі професійного навчання майбутніх судноводіїв сприяє підготовці кваліфікованих фахівців морської індустрії здатних до роботи в багатонаціональних екіпажах. Розглянуто проблему культури запису позначень навігаційних параметрів та схем розв'язання професійних задач, які використовуються російськомовними та англomовними посібниками під час викладання фахових дисциплін для підготовки майбутніх судноводіїв.

Ключові слова: формування, соціокультурна компетентність, професійна підготовка, майбутні судноводії, ключові компетентності, полікультурний екіпаж, культура запису позначень, ефективна взаємодія, фахові дисципліни.

Сучасні зміни в системі вищої морської освіти, які обумовлені стрімкими інтеграційними процесами, створенням єдиного інформаційного простору, розвитком гуманізації та глобалізації всіх галузей життєдіяльності суспільства, вимогами морського ринку праці, впливають на реформування професійної підготовки морських фахівців. Розвиток судноплавства, світового комерційного мореплавства, зростаючі потреби в комунікаціях та співпраці між людьми із різними культурними традиціями зумовлюють необхідність та доцільність підготовки висококваліфікованих фахівців морського транспорту, з одного боку, та здатність особистості до соціальної адаптації в полікультурному середовищі в процесі професійної діяльності, з іншого боку. Сьогодні професія моряка вимагає не лише високого рівня професійної підготовки, а й оволодіння комунікативними вміннями та соціокультурними знаннями для ефективної взаємодії в полікультурному екіпажі. Отже, майбутній судноводій повинен бути готовим до міжкультурної комунікації, мати сформовану інтеркультурну та транскультурну свідомість для визнання існування іншої національно-культурної ідентичності, яка є рівноправною з його власною культурою. Соціокультурна компетентність є частиною загальної та професійної культури особистості, оволодіння якою відкриває шлях до універсалізації якостей людини, сприяє кращому розумінню нею свого призначення у світі, формуванню загальнолюдських цінностей [1].

Проблеми пов'язані із формуванням соціокультурної компетентності досліджували у своїх працях вітчизняні та зарубіжні науковці: В. Кудрявцева, С. Ніколаєва,

* Сокол І. В.

О. Першукова, В. Сафронова, П. Сисоєв, М. Бірама, Ж. Зарат, Р. Ладо та ін. Однак усі ці дослідники, як правило, розглядали формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців під час вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

Мета статті – надати результати дослідження щодо формування соціокультурної компетентності в майбутніх судноводіїв під час вивчення фахових дисциплін (на прикладі навчальних дисципліни «Навігація і лоція» та «Морехідна астрономія»). Для цього визначено такі завдання:

- визначити сутність поняття «соціокультурна компетентність»;
- виявити можливості формування соціокультурної компетентності в майбутніх судноводіїв під час вивчення фахових дисциплін;
- дослідити вплив соціокультурної компетентності на якість підготовки з фахових дисциплін у майбутніх судноводіїв.

У рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради (ЄС) наголошується, що ключові компетентності – це такі компетентності, які необхідні всім громадянам для особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування [2].

Європейські еталонні рамки 2018 року визначають вісім видів основних ключових компетентностей:

- грамотність – це здатність розрізняти, розуміти, висловлювати, створювати та інтерпретувати поняття, почуття, факти та думки усно та письмово, за допомогою візуальних, звукових та цифрових матеріалів у різних дисциплінах та контекстах;
- мовна компетентність – це здатність ефективно використовувати різні мови для спілкування;
- математична компетентність та компетентність у науках, технологіях та інженерії. Математична компетентність – це здатність застосовувати логіко-математичне мислення для вирішення проблем у повсякденному житті. Компетенція в науці – це здатність і бажання використовувати знання та методологію для пояснення природного світу. Компетенції в технології та інженерії – це здатність застосовувати знання та методології з метою задовольнити людські потреби;
- цифрова компетентність – це впевнене, критичне й відповідальне використання та взаємодія з цифровими технологіями для навчання, професійної діяльності (роботи) та участі в житті суспільства;
- особиста, соціальна та навчальна компетентність – це здатність усвідомлювати внутрішні стани, ефективно управляти часом та інформацією, конструктивно працювати з іншими людьми, залишатися стійкими й керувати власним навчанням та кар’єрою;
- громадянська компетентність – це здатність діяти, як відповідальні громадяни й повною мірою брати участь у соціальному житті;
- підприємницька компетентність – це здатність реагувати на можливості та ідеї й перетворювати їх у цінності для інших;
- компетентність культурної обізнаності та самовираження – це розуміння й повага до того, як ідеї й сенси в різних культурах творчо виражаються й передаються через різні галузі мистецтва й форми культури.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що науковці, досліджуючи поняття «соціокультурна компетентність», приділяють увагу вивченню взаємозв’язку мови та суспільства (соціуму), мови та культури.

П. Сисоєв визначає соціокультурну компетенцію як рівень знань соціокультурного контексту використання іноземної мови, а також досвід спілкування й використання мови в різних соціокультурних ситуаціях [3].

М. Байрам та Ж. Зарат [5] вважають, що соціокультурна компетентність містить здатність до взаємодії з іншими, пізнання їхнього способу життя.

У роботі Т. Фоменко [3] соціокультурну компетентність визначено, як якісну характеристику особистості, що базується на сукупності набутих знань соціальних та культурних галузей життя, ціннісних орієнтацій; як здатність та готовність до міжкультурного спілкування з носіями інших мов та культур; як важливий фактор розвитку особистості, соціалізації її в сучасному суспільстві, самореалізації та культурного самовизначення. Тобто соціокультурна компетентність забезпечує можливість орієнтуватися в соціокультурних особливостях автентичного мовного середовища, прогнозувати можливі соціокультурні перешкоди в умовах міжкультурного спілкування й способи їх усунення, адаптуватися до іншомовного середовища, слідуючи канонам ввічливості в середовищі іншої культури, проявляючи повагу до традицій, ритуалів і стилю життя представників іншого культурного співтовариства.

Соціокультурну компетентність визначають також як здатність особистості до свідомої діяльності та спілкування в соціумі, де співіснують різні культури, що базується на соціокультурних знаннях та відповідному досвіді [6].

Таким чином, соціокультурна компетентність – це складне інтегральне утворення в характеристиці особистості, яке спирається на всі ключові компетентності, визначені рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради (ЄС).

Соціокультурна компетентність, що формується в процесі професійного навчання майбутніх судноводіїв, сприяє підготовці кваліфікованих фахівців морської індустрії, здатних до роботи в багатонаціональних екіпажах.

Разом із тим під час викладання навчального матеріалу фахових дисциплін викладачі практично не звертають увагу на соціокультурну складову підготовки майбутніх судноводіїв. Ця проблема ще більше поглиблюється тим фактом, що викладання спеціальних дисциплін у морських закладах освіти здійснюють не професійні педагоги, а моряки, які зовсім не звертають уваги на особливості роботи майбутніх судноводіїв у полікультурному екіпажі.

Вивчаючи матеріал «Навігації і лоцїї» та «Морехідна астрономія», який наводиться у підручниках, посібниках й інструкціях із судноводіння російського та англійського видання, робимо висновок про те, що матеріал у всіх цих виданнях майже однаковий, але форми викладу необхідного навчального та довідкового матеріалу дуже відрізняються. Відрізняються форми запису та позначення матеріалу.

Традиційно склалося так, що в морських закладах освіти України класичні фахові дисципліни (навігація і лоцїя, морехідна астрономія) вивчають за радянськими підручниками й російськими посібниками та інструкціями, у той час як в іноземних морських навчальних закладах ті ж навчальні дисципліни вивчають за англійськими посібниками. Відповідно українські курсанти для розв'язання фахових задач використовують схеми й позначення, які використовуються в радянських та російських підручниках. Таким чином, на судні вже під час першої плавальної практики курсанти потрапляють у ситуацію, коли не розуміють, як правильно виконати завдання, використовуючи англійські посібники та інструктивні матеріали. Виникає певна соціокультурна проблема, що пов'язана з культурою сприйняття позначень і викладу матеріалу, яку курсантам доводиться долати самотужки.

Для того, щоб підготувати курсантів до сприйняття фахової термінології й позначень на судні під час спілкування в полікультурному середовищі, автор статті використовує під час викладання навчальних дисциплін «Навігація і лоцїя» та «Морехідна астрономія» паралельно англійські та російські інструктивні матеріали, використовує термінологію та схеми розв'язання задач, які прийняті в англійських та російських підручниках.

Як результат, під час першої ж плавальної практики, курсанти, які працювали на суднах під іноземним прапором, зрозуміли та були в змозі виконувати завдання, пов'язані із визначенням поправки компаса та місця судна за допомогою англійських

морських посібників та інструкцій.

Через рік після впровадження паралельного вивчення англійських та російських інструкцій із навігації, лоцїї та морехідної астрономії було виконано аналіз щодо кількості курсантів, які проходили практику на суднах під іноземним прапором, і в яких основною мовою спілкування на судні була англійська мова. Виявилось, що в іноземних екіпажах з англійською мовою спілкування практику проходило 93,4 % всіх курсантів. Отже, необхідність вивчення російських посібників і керівництв втратила свою актуальність. Починаючи з 2012 року, автор цілком відмовився від викладання з використанням російськомовних підручників, посібників та інструкцій.

Але з відмовою від російських посібників та інструкцій виникла певна проблема. Оскільки «Навігація і лоцїя» та «Морехідна астрономія» вирішують однакові головні завдання – визначення поправки компаса та місця судна, – то відповідно вживають однакову термінологію й позначення, тому в групах, у яких викладав автор обидві навчальні дисципліни, проблем не виникало, а в групах, у яких автором викладалася тільки «Морехідна астрономія», виникали проблеми, пов'язані із позначенням деяких навігаційних параметрів, що використовуються в «Морехідній астрономії». У другому випадку автор був змушений витратити час на пояснення позначень, прийнятих в англійській культурі ведення морських записів.

Досвід доводить, що використання англомовної фахової літератури також позитивно впливає на підготовку курсантів до майбутньої професії, спрощує спілкування англійською мовою під час безпосереднього виконання професійних обов'язків, дає можливість зрозуміти професійну культуру мовлення, позначення та розв'язання фахових задач.

Отже, узагальнення результатів теоретичного аналізу та тривалого спостереження дало можливість зробити такі висновки: соціокультурна компетентність є важливою компонентою під час фахової підготовки майбутніх судноводіїв для роботи в полікультурному екіпажі. Саме тому в подальших наукових розвідках можуть бути виявлені найбільш оптимальні шляхи формування соціокультурної компетентності в майбутніх судноводіїв під час вивчення інших фахових дисциплін.

Література:

1. Лисенко Г. В. Формування соціокультурної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови. *Вісник з психології і педагогіки*. К., 2013. Випуск 13. С. 56-59.
2. Рекомендація 2018/0008 (NLE) Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 17.01.2018. URL: <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf>.
3. Сысоев П. В. Социокультурный компонент содержания обучения американскому варианту английского языка: автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Тамбов, 1999. 20 с.
4. Фоменко Т. М. Визначення поняття «соціокультурна компетентність» у сучасній парадигмі вищої освіти. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2014. Вип. 42. С. 149-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znphnpu_zntndr_2014_42_17.
5. Byram M. *The Sociocultural and Intercultural Dimension of Language Learning and Teaching*. Strasbourg: Council of Europe Press, 1997. 120 p.
6. Lipshits L. Socio-cultural aspect of communicative competence of future navigators. *Педагогічний альманах: зб. наук. праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. Вип. 19. С. 158-163.*

Sokol I. V.

FORMATION OF SOCIOCULTURAL COMPETENCE OF FUTURE NAVIGATORS IN THE PROCESS OF STUDYING OF PROFESSIONAL DISCIPLINES

The article deals with the problems of formation of sociocultural competence of future navigators during their professional training on the example of studying professional disciplines «Navigation and

Pilotage» and «Maritime Astronomy». It is stated that the seafarer's profession requires not only a high level of professional training, but also mastering their communicative skills and sociocultural knowledge for an effective interaction in the multicultural crew. Sociocultural competence is one of the most important competencies in the training of future specialists of the maritime industry, as when on the ship they have to communicate in a multicultural crew every day on the tasks related to professional activities and everyday life problems.

The article focuses on the concept of sociocultural competence in the interpretation of various authors, and the significance of sociocultural competence for the training of marine specialists. It is determined that sociocultural competence provides an opportunity to orientate in the sociocultural features of the authentic linguistic environment, to predict possible sociocultural obstacles in the conditions of intercultural communication and ways of their elimination, to adapt to the foreign language environment, following the norms of politeness in the environment of another culture, showing respect for traditions, rituals and lifestyles of the representatives of another cultural community. It is emphasized that sociocultural competence in the process of professional training of future navigators facilitates the training of qualified specialists of the maritime industry who are able to work in multinational crews. The problem of the culture of recording the notations of navigational parameters and schemes for the solution of professional tasks that are used in Russian and English manuals when teaching professional disciplines for the training of future navigators is considered.

Key words: formation, sociocultural competence, professional training, future navigators, key competences, multicultural crew, culture of recording the notations, an effective interaction, professional disciplines.

Дата надходження статті: «03» липня 2018 р.

УДК 378.4:371.132

Стеценко Н. М., Фролова М. Е.*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

У статті розглянуто питання реалізації психолого-педагогічної підготовки фахівців у технічних закладах вищої освіти. Показано значущість психолого-педагогічної підготовки для формування професійно важливих особистісних якостей майбутніх фахівців. Проаналізовано особливості психолого-педагогічної підготовки в технічному навчальному закладі. Визначено, що за допомогою такої підготовки студент зможе успішно розв'язувати психологічні, виробничі та інші проблеми в майбутній професійній діяльності та створювати навколо себе сприятливі умови праці. Проаналізовано досвід роботи щодо використання сучасних інноваційних форм і методів організації навчання з дисциплін психолого-педагогічного циклу. Доведено, що значну увагу необхідно приділити розвитку мотивації та пізнавальних процесів студентів, формуванню активності й самостійності інтелектуальної діяльності, розвитку творчості. Для цього можна використовувати нетрадиційні технології навчання, спрямовані на активізацію діяльності студентів, що сприяє не тільки інтелектуальному розвитку, а й розвитку сфери саморегуляції, мотиваційної, волевої та інших сфер особистості.

Вивчення курсу педагогіки та психології вищої школи сприяє формуванню в майбутніх фахівців технічного профілю таких професійно важливих умінь: уміння проектувати свою діяльність; уміння ставити цілі, задачі й добирати адекватні способи контролю їх досягнення; уміння добирати та переробляти спеціальну фахову інформацію з урахуванням специфіки аудиторії; уміння виступати публічно, переконувати інших, пояснювати й відстоювати колективне рішення; уміння працювати в команді, розподіляти ролі та відповідальність; уміння слухати інших, адекватно реагувати на конструктивну критику.

Ключові слова: студенти, технічний університет, психолого-педагогічна підготовка.

* © Стеценко Н. М., Фролова М. Е.